

УДК 342.9 (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2025.9>

О. В. Муза

orcid.org/0000-0003-0869-2542

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри публічного та міжнародного права*

*Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Сучасні виклики і загрози, що виникли та існують в умовах війни, впливають на стан здійснення правосуддя в Україні. Незважаючи на практичні проблеми, з якими пов'язують труднощі розгляду судами правових спорів, завданням для судів залишається неухильне додержання ідей та принципів права, вимог нормативно-правових актів, норм процесуального закону, європейських стандартів правосуддя. У цьому контексті для адміністративного судочинства України основоположним є захист прав, свобод та законних інтересів приватних осіб у публічно-правових відносинах з суб'єктами владних повноважень.

Процесуальна участь учасників адміністративно-судового процесу регламентована адміністративно-процесуальним законом та передбачає додержання і виконання ними процесуальних обов'язків. Це, зокрема, передбачає обов'язок сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню судом всіх обставин справи, подавати наявні докази, не приховувати докази, виконувати процесуальні дії та обов'язки, визначені законом або судом (ч. 5 ст. 44 Кодексу адміністративного судочинства України, далі по тексту – КАСУ [1]).

Разом з тим, чи завжди учасники судового процесу в умовах збройної агресії та активних бойових дій здатні повноцінно реалізувати свої адміністративно-процесуальні права та виконати процесуальні обов'язки, особливо, якщо це стосується їхньої участі у процесі доказування фактичних обставин справи? Тому адміністративні суди об'єктивно, як й інші суди, стикаються з проблемою належної оцінки та перевірки фактів, обставин, доводів учасників справи. Від ефективності таких дій суду залежить встановлення істини в адміністративній справі та справедливий захист прав, свобод та законних інтересів учасників адміністративно-судового процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання доказування в адміністративному судочинстві є предметом досліджень таких науковців, як: В.М. Бевзенка, Я.О. Берназюка, В.В. Гордєєва, М.В. Джафарової, Т.О. Коломоець, О.В. Кузьменко, М.І. Смоковича, С.Г. Стеценка та ін.

У науковій літературі звернуто увагу на такі дискусійні питання, що виникають у процесі доказування в адміністративному судочинстві: 1) визначення особливостей доказування в адміністративному судочинстві; 2) визначення порядку надання доказів учасниками адміністративного процесу; 3) витребування доказів судом; 4) забезпечення доказів; 5) правила оцінювання, закріплення доказів і визначення предмета доказування. [2, с. 146]

Метою цієї статті є здійснення аналізу актуальних питань доказування в адміністративному судочинстві України.

Результати дослідження. Під час розгляду адміністративної справи докази відіграють основну роль для вирішення публічно-правового спору. Встановлення судом фактів, на підставі яких здійснюється оцінка правомірності рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, є одним із складових судового розгляду справи. Адміністративний процесуальний закон встановлює вимоги до доказів, порядку їх подання до суду, особливості їх дослідження судом та врахування або неврахування при ухваленні судового рішення.

У процесуально-правовій теорії сформовані доктринальні основи доказів та доказування. Однак очевидно, що сучасні реалії життя в Україні потребують доповнення існуючих наукових положень та врахування стану судової практики. Оцінка судом доказів в адміністративному судочинстві України є складним пізнавальним процесом та охоплюється правилами доказування.

М. Смокович та В. Бевзенко визначають доказування в адміністративному судочинстві як «розумово-пізнавальну діяльність людини (учасника адміністративної справи, адміністративного процесу, адміністративного суду) – спрямована на сприйняття об'єкта (об'єктів), їх оцінки та перевірки доказами. Таким об'єктом (об'єктами) в адміністративному процесі є факти (фактичні обставини адміністративної справи), якими сторони, треті особи, їх представники обґрунтовують свої вимоги, заперечення, пояснення, міркування». [3, с. 830–831].

У контексті наведеного важливо зазначити, що предмет адміністративно-судового провадження оперує доказами, які здебільшого пов'язані з владно-управлінською діяльністю суб'єктів владних повноважень, що, відповідно, може створювати проблеми для подання до суду відповідних доказів в умовах ведення бойових дій на окремих територіях України. Тим паче питання про наявність або відсутність відповідних доказів надалі набуватиме ще більшої актуальності для національної системи правосуддя.

В. Гордєєв вважає, що «доказування в адміністративному судочинстві – це подання для аналізу суду інформації про певні події, дії або стан (юридичні обставини), яку надають суб'єкти адміністративного процесу, чи витребування судом такої інформації за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або за власною ініціативою суду.» [4, с. 8]. З огляду на це, оцінка доказів вважається завершальним етапом доказування, що «полягає в логічній, розумовій та процесуальній діяльності суду та учасників справи, їх представників щодо визначення допустимості, належності, достовірності, достатності доказів згідно вимог КАС України. Суд є обов'язковим суб'єктом оцінки доказів у адміністративному судочинстві України» [5, с. 523].

В. Бевзенко в частині визначення особливостей доказування в адміністративному судочинстві наводить думку, що якість і повнота доказування в адміністративних справах залежить від знання і розуміння Загального адміністративного права [6]. Варто погодитися з такою позицією, оскільки предметом доказування є обставини та факти, що виникли у процесі взаємовідносин приватних осіб та суб'єктів владних повноважень. Враховуючи, що процес доказування є пізнавальною діяльністю, знання про категорії та явища Загального адміністративного права доповнюють інструментарій встановлення судом істини в адміністративній справі. Загальне адміністративне право сприяє системному розумінню основ, принципів, видів, форм публічного адміністрування.

На думку авторів, «особливістю сучасного адміністративного процесу є те, що доказування в адміністративній справі «урівноважене» дією двох принципів адміністративного судочинства. Перший принцип – змагальність сторін, він полягає в тому, що розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюється на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості (ч. 1 ст. 9 КАС України). Другий принцип – офіційне з'ясування всіх обставин у справі, за яким адміністративний суд вживає визначених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, зокрема щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи» [7, с. 4].

Не менш важливим є питання про докази в адміністративній справі. Засобами доказування в адміністративному судочинстві є письмові докази, речові докази, електронні докази, висновок експерта, показання свідків. «Функція доказів полягає у забезпеченні безпомилковості, незаперечності й повноти інформації. Об'єкт доказування залежить від виду адміністративної справи та конкретних обставин, які підлягають встановленню. Збирання доказів складається із подання, витребування, судових доручень, забезпечення доказів» [8].

Цілком слушно зауважено, що «нормотворець визначив досить суворі імперативні вимоги щодо процедури подання доказів: у точно встановлений законом строк; одночасно з позовною заявою (для позивача), відзивом (для відповідача), письмовим поясненням (для третьої особи); копії доказів (крім речових доказів) повинні бути заздалегідь надіслані або надані особою, яка їх подає, іншим учасникам справи» [9, с. 74].

Дослідження доказів в адміністративному судочинстві вирішує ряд процесуальних завдань: «1) з'ясування можливості застосування поданих відомостей та матеріалів в якості доказів; 2) встановлення обставин, що свідчать про наявність або відсутність підстав, які обґрунтовують вимоги або заперечення учасників справи; 3) створення необхідних умов для здійснення оцінки доказів по справі у їх сукупності; 4) формування кола доказів, що є необхідним та достатнім для забезпечення висновку про їх достовірність і покладення в основу ухваленого судового рішення» [10, с. 115].

У 2022 році до КАСУ було внесено зміни, згідно з якими учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, на які накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». При цьому електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом. Також передбачена можливість подання електронних доказів як в оригіналі, так і в електронній копії [1].

З приводу електронних доказів варто погодитися з тим, що «електронні докази, як і інші види доказів, мають відповідати критеріям оцінки, що включають достатність, достовірність, належність та допустимість» [11, с. 345].

Автори виділяють низку проблем використання електронних доказів в судовому процесі, зокрема: 1) докази, виражені в електронному вигляді, вводяться в процес шляхом їх віднесення до традиційних видів доказів. В залежності від того, які з даних, що зберігаються в електронній формі, мають доказове значення, буде залежати віднесення їх до письмових, речових доказів, аудіо-або відеозапису; 2) електронні докази є особливою групою в межах існуючих видів доказів,

тому повинні наділятися спеціальним правовим статусом, що враховують їх особливості; 3) електронні дані є новим та самостійним видом доказів; 4) КАСУ містить невичерпний перелік об'єктів, що можуть виступати електронними доказами, тому до них відносяться будь-які дані в електронній формі, котрі зберігаються як на різного роду носіях, так і в мережі Інтернет, зокрема, у хмарних середовищах [12].

Крім викладеного вище, у науковій літературі зазначається також, що «чинне законодавство не містить чіткого визначення, як повинні збиратися докази в електронній формі, про їх забезпечення, а також про методи їх дослідження, процедури ідентифікації особи, яка відповідальна за розміщення цієї інформації» [13, с. 50].

Існує думка, що «КАСУ наразі не містить жодного згадування про стандарт доказування, який мають використовувати судді. Водночас широкий спектр різноманітних правовідносин, які згруповані та представлені у вигляді категорій адміністративних спорів навряд чи можливо узагальнено описати тільки одним єдиним стандартом доказування як найбільш типовим для досліджуваної галузі. Тому, як видається, цілям адміністративного судочинства мають слугувати й бути закріплені у Кодексі одразу декілька стандартів доказування, а саме: «баланс вірогідностей», «очевидні та переконливі докази», «поза розумним сумнівом», адже однозначно виокремити домінуючий, типовий стандарт не так легко, як в інших процесах» [14, с. 94].

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження варто резюмувати, що сучасні реалії правосуддя в Україні потребують поєднання усталених доктринальних положень про доказування і докази та положень адміністративно-процесуального закону з урахуванням викликів і загроз, що існують в умовах збройної агресії. Законодавцю варто переглянути процесуальні вимоги щодо виконання учасниками адміністративно-судового процесу процесуальних обов'язків та визначити особливості доказування в адміністративних справах з урахуванням ведення активних бойових дій на окремих територіях України.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV; в ред. від 11.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
2. Вінницький О. Актуальні проблеми доказів і процесу доказування в адміністративному судочинстві. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 143–148.
3. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України: теорія, практика: Підручник. За заг. ред. д.ю.н., проф. Бевзенка В. М. Видання третє, змінене, доповнене і перероблене. Київ : ВД «Дакор», 2022. 1256 с.

4. Гордєєв В. В. Доказування в адміністративних справах, пов'язаних з виборчим процесом : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 18 с.

5. Стоцький Р. М. Оцінка доказів суб'єктами доказування в адміністративному судочинстві. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 520–523.

6. Бевзенко В. Докази і доказування у практиці Касаційного адміністративного суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bevzenko.pdf

7. Докази і доказування в адміністративному судочинстві: основні поняття інституту доказів, види доказів в адміністративному судочинстві, особливості засобів доказування, порівняння з іншими видами судочинства, актуальна судова практика / Під заг. ред. Петкова В. П. Київ : ВД «Професіонал», 2024. 368 с.

8. Зелінська Я. Особливості доказування в адміністративному судочинстві. Національна асоціація адвокатів України. 2024. URL: <https://unba.org.ua/publications/9067-osoblivosti-dokazuvannya-v-administrativnomu-sudochinstvi.html>

9. Джафарова М. В. Окремі питання доказування в адміністративному судочинстві в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 69–76.

10. Авраменко О. Загальна характеристика процедури дослідження доказів в адміністративному судочинстві. *Наукові записки: Серія: Право*. 2019. Вип. 7. С. 112–116.

11. Йосифович Н.-Л. Д. Критерії оцінки електронних доказів в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 85. Частина 2. С. 341–346.

12. Гавалешко П. С., Ковбас І. В. Електронні докази як засоби доказування у адміністративному процесі. URL: <https://law.chnu.edu.ua/elektronni-dokazy-yak-zasoby-dokazuvannya-u-administrativnomu-protsesi/>

13. Бербіцька М., Ботвинник В. Електронні докази як новий вид доказів у адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 1 (21). С. 48–51.

14. Стоян А. Інструменти оцінювання доказів в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми правознавства* 2021. № 3 (27). С. 90–102.

Анотація

Муза О. В. Актуальні питання доказування в адміністративному судочинстві України. – Стаття.

У статті проведено дослідження актуальних питань доказування в адміністративному судочинстві України. Зазначено, що сучасні виклики і загрози, що виникли та існують в умовах війни, впливають на стан здійснення правосуддя. Завданням для судів залишається неухильне додержання ідей та принципів права, вимог нормативно-правових актів, норм процесуального закону, європейських стандартів правосуддя.

Процесуальна участь учасників адміністративно-судового процесу регламентована адміністративно-процесуальним законом та передбачає додержання і виконання ними процесуальних обов'язків. Це, зокрема, передбачає обов'язок сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню судом всіх обставин справи, подавати наявні докази, не приховувати докази, виконувати процесуальні дії та обов'язки, визначені законом або судом.

Зауважено, що адміністративні суди стикаються з проблемою належної оцінки та перевірки фактів, обставин, доводів учасників справи. Від ефективності таких дій суду залежить встановлення істини в адміні-

стративній справі та справедливий захист прав, свобод та законних інтересів учасників адміністративного процесу.

Визначено, що під час розгляду адміністративної справи докази відіграють основну роль для вирішення публічно-правового спору. Встановлення судом фактів, на підставі яких здійснюється оцінка правомірності рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, є одним із складових судового розгляду справи. Оцінка судом доказів в адміністративному судочинстві є складним пізнавальним процесом та охоплюється правилами доказування.

Зроблено висновок, що сучасні реалії правосуддя в Україні потребують поєднання усталених доктринальних положень про доказування і докази та положень адміністративно-процесуального закону з урахуванням викликів і загроз, що існують в умовах збройної агресії. Законодавцю варто переглянути процесуальні вимоги щодо виконання учасниками адміністративно-судового процесу процесуальних обов'язків та визначити особливості доказування з урахуванням ведення активних бойових дій на окремих територіях України.

Ключові слова: адміністративне судочинство, доказування, докази, сторони справи, адміністративний суд.

Summary

Muza O. V. Current issues of proof in the administrative proceedings in Ukraine. – Article.

The article deals with the study of topical issues of proof in the administrative proceedings of Ukraine under the martial law regime. It's noted that modern challenges and threats which have arisen and exist in the context of war affect the state of justice. The task for the courts remains to strictly comply with the ideas and principles of law, the requirements of legal acts, the norms of procedural law, and European standards of justice.

The procedural participation of participants in the administrative proceedings is regulated by the administrative procedure law and provides for the observance and fulfilment of their procedural obligations. This, in particular, includes the obligation to facilitate timely, comprehensive, full and objective establishment of all the circumstances of the case by the court, to submit available evidence, not to conceal evidence, and to perform procedural actions and duties determined by law or the court.

The author notes that administrative courts face the problem of proper assessment and verification of facts, circumstances and arguments of the participants of the case. Such actions of the court depend on establishing the truth in an administrative case and fair protection of the rights, freedoms and legitimate interests of participants to the administrative proceedings.

The author determines that evidence plays a fundamental role in resolving a public law dispute in the course of administrative proceedings. The establishment by the court of the facts on the basis of which the lawfulness of decisions, actions or inactions of public authorities is assessed is one of the components of a court trial. The court's assessment of evidence in administrative proceedings is a complex cognitive process and is covered by the concept and rules of evidence.

It's concluded that the current realities of justice in Ukraine require a combination of the established doctrinal provisions on proof and evidence and the provisions of the administrative procedure law, taking into account the challenges and threats existing in the context of armed aggression. The legislator should review the procedural requirements for the fulfilment of procedural obligations by participants in the administrative proceedings and determine the specifics of proof in view of active hostilities in certain territories of Ukraine.

Key words: administrative proceedings, proof, evidence, sides of the case, administrative court.